

‘Ik kom tijdens de les weer op nieuwe ideeën’

Training formatief toetsen voor docenten

Formatief evalueren geeft leerlingen meer grip op hun leerproces. Maar hoe vertaal je als docent de (toets)resultaten van leerlingen naar instructie-op-maat in de klas? Samen met pilotscholen, universiteiten en lerarenopleidingen ontwikkelde SLO een training formatief toetsen voor het voortgezet onderwijs. Docent Marianna de Kuijer: “Het is interessant om te merken dat het beter kan, ook als je al lang voor de klas staat.”

“Tot voor kort was het ook bij ons vaak ‘teaching to the test’, zegt Marianna de Kuijer, sectieleider Engels bij Scholengemeenschap Marianum in Groenlo. “Leerlingen stampten leerstof voor een toets en daar werkten we met schriftelijke overhoringen stap voor stap naartoe. Ze kregen soms wel 35 cijfers in 40 schoolweken! En als leerlingen alleen leren voor de toets, blijft van de stof soms weinig hangen.” Om daar verandering in te brengen, ging Scholengemeenschap Marianum aan de slag met formatief evalueren. Nu gebruiken docenten nog

steeds summatieve toetsen, maar minder dan voorheen. Daarnaast werken ze met diagnostische toetsen, zodat leerlingen kunnen kijken: waar sta ik, hoe kan ik beter worden? De leerlingen vinden dat in het begin vaak moeilijk, zegt Marianna. “Geef mij maar een cijfer, dan weet ik hoe ik er voorsta’, zeggen ze dan. Ze zijn niet gewend het verband te zien tussen verantwoordelijkheid nemen en resultaten boeken. Die verantwoordelijkheid lag altijd bij de leraar. Die mentaliteit is lastig te veranderen.”

Neus voor kwaliteit

In deze ervaring van Marianna zullen veel docenten zich herkennen. De waarde van formatief evalueren is duidelijk: je vergroot de motivatie van leerlingen, je geeft ze een actievere rol én je biedt tegenwicht aan de summatieve toetscultuur waarin veel vo-scholen zijn doorgeslagen. Maar in de praktijk is het soms gemakkelijker gezegd dan gedaan. Hoe vertaal je (toets)resultaten van leerlingen naar instructie-opmaat in de klas?

Volgens Bas Trimbos, projectleider en inhoudelijk medewerker bij SLO, begint dit met het ontwikkelen van een neus voor kwaliteit. “Je maakt leerlingen niet bekwaam in het gebruik van leerdoelen door aan het begin van de les een leerdoel op het bord te schrijven; dat doe je door te laten zien wat je verwacht. Je toont bijvoorbeeld drie voorbeelden van een brief bij de moderne vreemde talen – welk voorbeeld is beter en waarom? In de praktijk zeggen docenten al snel tegen leerlingen: ‘geef elkaar feedback’. Maar hoe kunnen leerlingen elkaar feedback geven zonder te weten wat ‘goed’ is? Als je niet weet waar je naartoe gaat, is de kans groot dat je niet op je bestemming aankomt. Dat geldt voor leerlingen én docenten.”

Inzicht in het leerproces

Om docenten te ondersteunen, werkt SLO al enige tijd aan een training formatief toetsen. Dat gebeurt samen met pilotscholen, de Universiteit Twente, de Universiteit Maastricht en lerarenopleidingen. “Het gaat in eerste instantie niet over minder cijfers, proefwerken en overhoringen”, zegt Bas. “Het gaat over inzicht in het leerproces. Waar gaat de leerling naartoe (feedup), waar staat de leerling nu (feedback) en hoe gaat de leerling het gat daartussen dichten (feedforward)? In de training ontdekken docenten wat dit betekent in de les.”

De training wordt ontworpen door Christel Wolterinck van Marianum. Zij vervult in het project een dubbelrol: niet alleen is zij als conrector op haar school verantwoordelijk voor onderzoek en onderwijsontwikkeling (waaronder formatief evalueren), ook doet zij aan de Universiteit Twente promotieonderzoek naar de professionalisering van docenten bij formatief evalueren. De training speelt daar een hoofdrol in.

Van makkelijk naar moeilijk

Christel begon haar onderzoek met een nulmeting onder honderden leerlingen en docenten: wat wordt er momenteel aan formatief evalueren gedaan? Vervolgens ging zij op zoek naar een geschikt professionaliseringsmodel voor mensen die in de praktijk werkzaam zijn: “Vaak word je in een training stap voor stap meegenomen naar het einddoel, in dit geval formatief evalueren. Maar als docent kun je in de les geen losse stappen zetten. Je bent altijd met de hele taak bezig.”

Voor de training is zij daarom uitgegaan van een model dat hierop inspeelt. In het 4C/ID-model (de afkorting staat voor ‘4 components instructional design’) leren mensen doordat ze met de hele taak bezig zijn. In het begin doen ze die taak onder eenvoudige omstandigheden: docenten beginnen bijvoorbeeld met formatief evalueren in een ‘makkelijke klas’. Ook krijgen zij veel ondersteuning. Naarmate de docenten meer vooreringen maken, worden de omstandigheden moeilijker en neemt de hoeveelheid ondersteuning af.

“Je maakt leerlingen bekwaam in het gebruik van leerdoelen door te laten zien wat je verwacht”

“Het bijzondere is dat de training evidence-based is ontwikkeld”, zegt Kim Schildkamp, universitair hoofddocent, betrokken bij de lerarenopleiding aan de Universiteit Twente, en leider van het project vanuit de universiteit. “Veel trainingen worden door iemand bedacht en vervolgens uitgetoetst, aangepast en nog eens uitgetoetst en aangepast. Bij deze training zijn we begonnen vanuit onderzoek. We hebben een systematische analyse gemaakt van de taak van docenten: welke competenties hebben zij nodig om in de les formatief te kunnen toetsen? Op basis daarvan is de training vormgegeven.”

Informatief

Vorig najaar was het tijd om de training voor het eerst uit te proberen. Onder leiding van Bas vond een pilot plaats met docenten van drie vakken en vier scholen, waaronder Marianum. Sectieleider Engels Marianna was een van de deelnemers. Het was heel informatief om andere docenten bezig te zien, zegt zij: “Daar nemen we in het onderwijs zelden tijd voor. Vóór elke bijeenkomst legden we onze eigen lessen vast op beeld. Tijdens de bijeenkomst bekeken we samen de opnames: wat gaat er uit het oogpunt van formatief

slo 20

evalueren goed, wat niet, hoe kan het beter? In het begin was het eng om je eigen opnamen te laten zien, maar dat was snel over. We kregen veel nieuwe werkvormen aangereikt, die we in de volgende les konden uitproberen. De enige beperking was dat er in mijn groep slechts één andere docent Engels zat – dat heb je soms in een pilot. Samen hebben we ons toen maar bij docenten van een ander vak aangesloten. Sowieso deelde je aan het eind van elke bijeenkomst je ervaringen met de hele groep.”

“Je hoeft niet opnieuw te beginnen. Je kunt vanuit de bestaande praktijk doorontwikkelen.”

Leren van feedback

Marianna vond het mooi dat de training zélf ook formatief van opzet is: deelnemers kunnen aangeven waar zij tegenaan lopen en vandaaruit leren zij. De docenten in de eerste pilot bleken vooral vast te lopen op het gebruik van leerdoelen in de les en het formuleren van succescriteria (hoe ziet een goed

uitgevoerde opdracht eruit)? Kim monitorde het verloop van de training: “We wisten het al, maar wat we hebben gezien, is dat docenten echt heel veel leren van feedback. Daar hebben we dus nog meer plaats voor ingeruimd. Ook hebben we op basis van de ervaringen de training nog formatiever gemaakt.” Voor Marianna heeft de training haar waarde bewezen. “Ik heb ontzettend veel geleerd op het gebied van zelfreflectie en van nieuwe (digitale) werkvormen. Het is interessant om te merken dat het beter kan. Als je al lang voor de klas staat, verval je vanzelf in dat wat je goed afgaat; nu kom ik tijdens de les weer op nieuwe ideeën. Het voordeel is dat ik vier parallelklassen heb, dus wat ik in de ene klas bedenkt, kan ik in de volgende toepassen. Het moeilijkste vind ik nog om collega’s enthousiast te krijgen voor formatief evalueren. Velen staan net als ik al lang voor de klas en lopen tegen dezelfde drempels aan. Maar een voordeel is dat de aanpak uit de training niet inhoudt dat je opnieuw moet beginnen – daar zijn veel mensen allergisch voor. Je kunt vanuit de bestaande praktijk doorontwikkelen.”

Effecten

Op termijn komt de training formatief toetsen beschikbaar voor alle scholen, zegt Bas. “Niet verzorgd door SLO, want wij zijn geen trainingsbureau. Wat wij doen, is de training zó maken en opschalen dat derden het materiaal kunnen gebruiken. De eerste belangstellenden hebben zich al gemeld.” Voor het zover is, wordt de opzet eerst verder verfijnd. In juni van dit jaar is een tweede pilot gestart, nu met 42 docenten en 14 schoolleiders. Kim: “Worden docenten door de training beter in formatief toetsen en merken de leerlingen dat ook? Dat brengen we in kaart. We vergelijken de ontwikkeling van docenten uit de pilot met die van docenten in een controlegroep, die pas volgend jaar de training gaan volgen. In essentie is formatief toetsen natuurlijk iets wat gewoon bij het lesgeven zou moeten horen, een vast onderdeel van goede instructie. Maar uit de ervaringen blijkt dat er nog veel winst te behalen is. Hopelijk draagt deze training daaraan bij.”

Ook aan de slag met formatief evalueren?

Kijk voor meer informatie op:
[» slo.nl/thema/meer/formatief-evalueren](https://slo.nl/thema/meer/formatief-evalueren)